

Ady Endre magyarsága.

Irta Horváth Cyrill.

Két közlemény.

I.

Ady Endre magyarsága eredetileg azonos a XIX. századvég magyar ifjúságáéval. Ugyanazok az eszményei és érzelmei. Második kötetében, a *Még egyszer*-ben (1903) már új irányba hajlik, de elszakadása a régi eszményektől és újak előtt való meghódolása csupán az *Új versek*-ben válik teljessé.

Az *Új versek* magyarságára három tényező volt különös hatással: Nietzsche filozófiája, a költő nagyváradi élete és párisi tartózkodása. Viszont a költő gondolkodásának átalakulására fölülte jellemző adalék a következő néhány sor, mely 1900 június 3-án a nagyváradi „Szabadság” című lapban látott napvilágot. „Viaszkodik bennem két hatalmas érzés. Az egyik emlék már ugyan. Jó szülők és lelkes tanárok szurdalták a szívembe s minden egyes szúrásnak nevet is adtak: szabadság, haza, függetlenség, áldozat, hősiesség... Nem édes-fájdalmas érzés már egyik sem, csak emlék. A másik érzés az erősebb s talán igazabb is. Aki él, — éljen!... Lakmározózzék az élő, pihenjen a halott. Éljen az erős, vesszen a gyöngö! Minden élőnek egy élet adatott. Ezt az egyet ne áldozza fel másért.” A nyilatkozat félreérthetetlen vallomás arról, hogy Ady ez idő szerint nagy fordulat előtt áll: lelkében még él a régi erkölcsi gondolkodás, a haza, szabadság, függetlenség, áldozat, hősiesség kultusza, de már egy másik kapott benne erőre: a Nietzsche filozófiája, mely nem ismer nagyobb jót az életnél, ostobaságnak hirdeti az áldozatot és önmegtartóztatást és azt mondja: élvezz ki minden lehetőséget, ne törődj mással és gázolj át irgalmatlanul minden akadályon... Egyelőre még kiüzenek egymással; de az első már megszünt „édes-fájdalmas érzés” lenni és pusztá emlékké halaványult; a második eleven hajtó tényező, erősebb és „talán igazabb is” amannál.

A küzdelem eredményét előre lehetett látni. Ady az „élet”-tel jegyezte el magát és német mesterét követve elszakadt a „mult”-tól: apái áldozat- és hősiesség-kultuszától, a nacionalizmustól, a „Fröhliche Wissenschaft” „hazug faji önimádát”-ától... hogy a nietzschei „holnap”-nak szegődjék szolgálatába.

Nem kevésbé fontos a másik tényező: a nagyváradi, jelesül a radikális *Nagyváradi Napló* kötetelkeiben töltött évek hatása. Ady lelkében a nietzschei tanokkal együtt ezek az esztendőik fejlesztik ki és fokozzák a végsőig a magyar közállapotokkal való mély elégedetlenséget. Részben nekik tulajdonítható, hogy a költő a szélső radikalizmus szempontjából itéli meg a dolgokat és nem lát maga körül egyebet sötétségnél és sivárságnál. „Magyarországon”, írja 1902 július 29-én, „még mindig fél Ázsia van.” „A társadalomnak nagy átalakulásra kellene átmennie. Igazságossággal kellene szolgálni a sok-sok elnyomottak és nyomorgónak, de az igazságosságtól félnek a kiváltságosok, ezért a beugratható naivokat vallás-maszlaggal, hazafias-maszlaggal, erkölcs-maszlaggal tartják. A társadalomnak a felekezeti, „erkölcsi”, nacionalizmus kell, és nem az egyenlőség, igazságosság, becsületes munka, a szemléli kínesek gyönyöreiben való egyesülés, felvilágosultság s testvériség.” (1902 január 12.) „Az országban a papoké és világi fejedelmeké minden” (Április 23.) és az utóbbiak valóságos „szamojed-erkölcsök” szerint élnek. Ha valami nagyot akarnak cselekedni, zsidót ütnek; ha kijózanodnak, „bizonyos ezeréves mult kiszinezett diésőségeinek édes italával” mámorosítják magokat. Mihasznák és tehetetlenek. Ady gúnyosan kiáltja feléjük: „Szeregett úri véreim, nincs már itt nekünk semmi keresni valónk, gyerünk vissza Ázsiába. Nézzek bennünket kultur-népek. Látják képtelenségünket a haladásra... Megölt itt bennünket a betű, a vasut, meg az a sok zsidó, aki folyton ösztökéli, hogy menjünk előre. Fel a sallanggal, fringióval, szentelt olvasókkal, kártyákkal, kulacsokkal, agarakkal, őssökkel.” (Január 31.)

Cikkei telve vannak a „feudalizmus”, „privilegiumok”, a „piszkos, félvad, kellemetlen” nép elnyomása, a militarizmus, „csökönyös konzervativizmus”, „papi uralom”, „sötétség”, „babonák” ellen való hadakozással. Gyűlölettel ostromolják a nacionalizmust, melyben Nietzschevel együtt „oleos nemzetieskedést”, „hazaffyság”-ot, „klerikalizmust és reakciót” lát, „internacionális szövetkezetét a sötétségnek, butaságnak s a gonosz tekintélyek önzésének”.

Az erőszak, betyárság, kizsákmányolás, csalás és butaság, babona és maradiság, tehetetlenség és tespedés fészkének festi a magyar földet, ahol nincs egyéb világító folt, mint a zsidóság, mely „egy országban sem segítette szebben és erősebben a haladást és kulturára térést, mint a mi országunkban” (Július 6.), és a szocializmus, amely ismét „semmi egyéb, mint a megtisztult liberalizmus. A megtisztult protestantizmus. A megtisztult kereszténység.” (December 22.)

A kép kétségtelenül hamis. Az író a dolgoknak szinte kivétel nélkül árnyoldalaira szorit-

kozik, szertelenül tulozza a hibákat és ferdén s igaztalanul itél a különféle tényezőkről s irányzatokról. A XX. század urainak rajza egyenesen a Józsa Gyurkáról van készítve és általánosítva...

Adyt a Párisban töltött esztendő élményei még jobban megerősítették a magyar élet nyomorúságáról vallott vélekedéseiben. Mint az „élet”-filozófia embere a francia metropoliban is az „élet”-et kereste: a gyönyörök, raffinált élvezetek és álmok nagy lehetőségeit. Nem törődött vele, hogy a nagy fény mögött egyéb dolgok is rejtőznek. Párisi költeményei közt egy sincs olyan, amelyhez a francia szellem valamely maradándó megnyilatkozása szolgáltatott ihletet. Mint költő alig hozott haza Franciaországból egyebet a francia költészet néhány irányító hatásánál, egy nagy, emésztő érzéki szerelem és „csipkés”, „illatos”, „forró” szeretkezések és mámorok emlékeivel. Azaz hozott még valamit: szomorú, sivár hangulatok emlékeit, amelyek ráborultak lelkére, valahányszor az örömök városában eszébe jutott Magyarország. Itt még nyoma sincs az ő „élet”-ének, nietzschei világának; a magyar föld „halál országa” és, úgy látszik, nem is akar „megelevenedni”.

Az alvó ország.

Az *Új versek* magyar vonatkozású darabjai mind ebben az utóbbi gondolatkörben forognak. Az *Elűzött a földem* című költeményben, mely még kevéssel a párisi út előtt készült, el van mondva, hogy a költő egy sereg „fura lány”, „sápadt néemberrel”, azaz beteg, kilegíthetetlen vágyaival és meddő álmaival megjelent őszi ködbe borult, alvó, sík földjén.

Azt akarja, hogy földje ezeket a beteges, buja, meddő álmokat tegye termékenyekké. De a föld elutasítja magától. Az ő síkja nem „bomló beteg vágyak nászára” termelt; itt csak betelő álmokat és vágyakat ismernek, a szerelem tiszta és nem a halálnak, a romlásnak, hanem a jövőnek áll szolgálatában. „A sík ölel, terem és megpihen.”

„Neked nem kellett a sík élet,
Szólt a város, várnak a hegyek,
En idegennek ágyat nem vetek.
Bús álmaiddal vándorolj tovább,
Oda, hol egymás öldös fele
A Csóknak és Termésnek istene,
Hol célja, rendje nincs a csóknak
S beesők van a magtalan álmodóknak,
Hol betelő vágy nincs s örök a láz.”

És a költő „száll az álom-lányok csapatával a város fele”. Elűzte a földje. Magyarországnak, a „hullafoltos vén Alvó”-nak nem kellenek a forró, buja, meddő álmok, a beteg, bomló vágyak; a „síkságon” „szűz világ van”, „álomnak szaka”: alszik minden...

A *Bucus Siker asszonytól* még tovább halad a nagy „alvás” értelmezésében: a „magyarság” holmi „tilinkós álparasztok”-ban és „nyafogó ifjú-vének”-ben: egy népieskedő és hagyományos költészet művelőiben találja gyönyörűségét. Az *Ének a porból* keserű humorral ismeri be, hogy a költő zarathusztrai nagy törekvése csütörtököt mondott.

Roggyant a lábam, süppedt a mellem,
Itt az ideje, össze kell esnem.
Lerogyok vígan, elnyúlok bátran,
Lalla, lalla,
Rokkantak halmán, nagy éjszakában.

Azzal vigasztalja magát, hogy nem az ő bukása első ezen a földön. „Ki magyar tájon nagy sorsra vágyik, rokkantan ér el az éjszakáig.” Úgy látja, korán jött a nagy, sáros magyar sivatagra (*Korán jöttem ide*), ahol „csikói tűzben fiáncoló” lelkének sorsa a „véres, tajtékos, pányvás mén”-é (*Lelkek a pányván*), vagy az egyszerű „húnfajta, nagyszemű legény”-é, „kinzöttjái sok-sok méla vágyanak”, aki „csordát őrzött és nekivágott a híres magyar Hortobágnak”.

Alkonyatok és délibábok
Megtögték százszor is a lelkét,
De ha virág nőtt a szivében,
A csorda-népek lelegelték.
Ezerszer gondolt csodaszépet...
De ha a piszkos, gatyás, bamba
Társakra s a csordára nézett,
Eltemette rögtön a nótát:
Káromkodott, vagy füttyörészett.

(A Hortobágy poétája.)

Csaknem ugyanezek a gondolatok szólalnak meg két másik költeményben: *A lelkek temetőjé*-ben és a *Tisza-parton* címűekben. Amaz keserű panasz, hogy a „nagy gerjedések” meddők maradnak a magyar földön; valódi „élet” soha nem volt Magyarországon; a „legkülönbek”, a zarathusztrai lelkek sohasem éltek, csak a „vetéltek”-nek állt a világ: a satnyáknak, gyengének, közepszerűeknek, okosoknak, a hagyományok, szabályok, a rabszolgai morál embereinek. A „halálszagu bús magyar róna” megöli a lelkeket; ez a föld a „lelkek temetője”. A *Tisza-parton* elmondja, hogy a „harangvirág lelkű” költő a mesés kelet álmodozását hozza magával és „finom remegés”-eivel

akar győzni; de a Tisza partján csak sivár durvaságot talál:

Gémes kút, malom alja, fokok,
Sivatag, láрма, durva kezek,
Vad csókok, bambák, álom-bakók,
A Tisza-parton mit keresek?

Azonban nemcsak a vidék ilyen; Ady-nak Budapest is „Nekropolisz”: halottak városa, olyan hely, ahol nincs valódi élet. Az *Átok-város* című költeményben elmondja, hogy Nekropoliszban sokáig „halva” feküdt. Egy-szer esőndben belépett hozzá Léda asszony.

Megsimogatta sárga arcom
És kacagott és kacagott:
„Fény-emberem idekerültél?
Csúf Budapest a ravatalod?
Hát nem emlékszel már a fényre,
Mely déli sírokra száll?
Itt Budapesten csúf az élet
S ezerszer csúfabb a halál.
Gyere innen Átok-városból,
Gyere, halottam, velem,
Itt nem lehet szépet álmodni,
Itt nincsen könnyes nagy szerelem.”
És kezeim puhán megfogta
És kacagott, kacagott
S azóta déli temetőbe
Készül egy szegény halott, halott.

Párisban megtalálta, amit kívánt: a „fényt, lángot, meleget”. Szeme előtt a világáros életének csodálatos gazdagsága: öröm, pénz, erő, asszony, szépség (*Sóhajtság a hajnalban*), mámor, szép ámulások. És szomorúan gondol a „daltalan táj”-ra, hová vissza kell térnie; a „koldus-zsivaj”-ra, melyet a „magyar lég” küld feléje; a „fagyos lehelletre és hullaszagra”, mely ott a virágokra borul; a „nap-talan Kelet”-re, a bús, elátkozott helyre, hazájára, hol őt meg fogják ölni a „daltalan szívek s a vad pézma-szagok”.

Később, hazatérése után, a *Szajna partján* című költeményben jellemző összehasonlítást írt a párisi és itthon tartózkodó Ady Endre életéről:

A Duna partján
Démonok üznek csúfot velem,
A Szajna partján álmokba von be
Százféle, szűz szerelem.
Rákacag Páris
S a boldog Másik* visszakacag,
Itt röhejes mámorba kerget
Vijjogó éji csapat.
A Duna partján
Céda lányhoz hajt durva öröm,
A bor ad álmot
S a poharamat összetöröm.
Ott: ring lelkeim muzsikás alkony
Szent zsivaján
S úgy csókolom meg az életet,
Mint orkideát a Léda haján.

A szép költemény bizonyára igaz. Ady Endre a Szajna partján szebb, finomabb, kulturáltabb életet élt, mint a Duna mellett, Budapesten. De nem azért, mintha Párisban nem volna démonok, röhejes, mámorba kergető, vijjogó éji csapatok, céda leányok, durva öröme. Hanem azért, mivel egy szerető, művelt, raffinált izlésű asszony bűvös kört vont körülötte, finomabb élvezetekhez szoktatta és viszatartotta az élet durva salakjától.

Itthon annál élénkebben érezte ennek a jótékony, felemelő, visszatartó kéznek a hiányát. Ritkán fordult meg tisztességes nők társaságában. Ha nem volt szüleinél, vagy valamely szanatoriumban, szabad idejét, főképp éjszakáit rendszeres koresmákban, kevésbé jóhírű helyiségekben, az alkoholnak és Vénusznak hódolva töltötte. Igaza volt: Budapest és a magyar föld a mocsarat és parlagot jelentette számára; de csak azért, mert ő maga nem keresett rajta egyebet parlagi tövisnél és mocsárvirágnál.

Való, a „magyar föld” nem siettett befogadni az új dalokat. De nem azért, mintha a finom érzések és álmodozások iránt nem, és csupán a népieskedés, a hagyományos költészet iránt volt volna érzéke; hanem elsősorban azért, mivel az új poézis álmai és „remegései” mélyeséges ellentétben voltak gondolkodásával és erkölcsi érzésével. A magyarság nem ismerte Nietzsche élet-filozófiáját; a magyar föld valóban „aludt” és holt föld volt az új „élet” szempontjából, ösdiság és mozdulatlanlanság hazája. Mező, ahol nincs virág, csak égig érő „gaz” és csupán rég elmúlt virágok bódító illata beszél egy eltűnt életről. (A magyar Ugaron.)

Az *Új versek*-nek két olyan darabja van, amely magyarság szempontjából több-kevesebb kifogásra adott alkalmat: az *Ihar a tölgyek közt* és az *Egy párisi hajnalon*. Az elsőnek sokat idézett sorai a következők:

Száradjon ki az iharfa,
A büszke fa, a magyar fa...
Levelit elhullassa,
Virágait korán esse,
Sohasse lássa, sohasse lássa
A szent napot terebélylen.

Azt mondták, Ady a rövid verszetben galádul elátkozta nemzetét. De ez az értelmezés nem fedi a valóságot. A kis mű nem átok, hanem egy sötétben látó magyar lélek kétségbeesett kitérése. A büszke fa: a magyar faj, melyhez a költőt elszakíthatatlan kötelekek csatolják. Egy a gyökereik, az életük, a soruk.

* A Párisban élő Ady Endre.

Lombtalan lomb a mi lombunk,
Virágölő a virágunk,
Arnyéktalan az árnyékunk.

Miért élünk, ugymond, ha a népek között
nem élhetünk becsülettel?

Miért legyünk világ csúfja?...
Tűgyek között, tölgyek között
Nyomorultul miért élünk?

Teljesen más természetű a másik költemény.
A *Párisi hajnalon* Nietzsche szellemében van írva. A költő „pogány pap”, a „szent napkelet”: a pogányság „mártirja” aki „imádja a fényt, lángot, meleget”, „bolondja és betege a Napnak”: az ősi pogányság hatalmas életének, de eszményét csak hazájától távol, a messze nyugaton tudja megtalálni, mivel faja elszakadt az ősi istentől és kores, fáradt, ener-vált néppé aljasult. A „sápadt” pogány Páris „rengetegében” áldozik Urának és panaszkolja szomorú sorsát.

Szent Napkeletnek mártirja vagyok,
Aki enyhülést Napnyugaton keres,
Táltosok átkos sarja talán...
Gyűlölöm danes keleti fajtám,
Mely, hogy kifáradt, engemet adott.

Ugy érezte, hogy gyűlöli ezt a fajt, amely akkor teremtette őt, mikor maga már rég elszakadt ősi eszményeitől és fiát arra kárhöz-tatta, hogy idegen földön keresse azokat a dolgokat, amelyeket itthon kellett volna meg-találnia...

A *Vér és arany* kevés újjal járult ezekhez az adatokhoz. Az *Uj versek* gyöngye sikere és a saját támadásai mélyen bántották a költőt. Csalódottan, keserű lélekkel fordított hátát új-ból az országnak és Párisban keresett vigasztalást. Az új kötet „magyar” darabjai csaknem mind erről az elkeseredésről beszélnek. A *Beszélgeltes egy székfűvel* a sértett önérzet hang-ján vágja oda:

Míg nem jöttem, koldusok voltak,
Még sírni sem sírhattak szépen.
En siratom magam s a népem,

mégis „irigy buták űznek, zavarnak”. A *Gé-mek az Olimpusz alatt* maró gúnyval fordul az „üldözők”, a „nagyakaratu”, „nagyétű”, „sánta”, „ifjan is vén”, „nagymerészségű s kis vágyú”, „sárfaló s ó-hangu madarak”, viszont egy másik költemény (*Megáradt a Tisza*) a „ludak, a gémek s a rabló, ősi griff-madarak” ellen, amelyek az árba, szürkéségbe, vízgőzbe, pocsolyába merült nagy magyar Alföld felett ujjonganak, míg mellettök „fészketlenül, ki-verve, riadt szivekkel röpdös egy szép énekü madár-sereg”: az új énekesek csoportja. A magyar földön nem kell az új; rossz világ jár itt az „uri álmódok”-ra, a „sejtő, beteg és finom dalokra”. Magyarország „álmódozva vivja a régi csatát”, azaz multjához hiven az új, a jövő ellen harcol és régimódi énekeket kíván. (*Menekülj, menekülj innen.*)

De nemcsak az irodalmi „maradiság” ka-varja elégedetlenségét. Az egész magyar köz-életben gyászos mozdulatlanságot lát, amely ellen hiábavaló minden küzdelem. A messiások sorsa másutt sem gyönyörűség; de a magyar messiások ezerszer messiások: ezerszer is meg-halnak és keresztjököről, szenvedéseikből még-sem terem áldás és haladás.

Ezerszer is meghalnak
S üdve nincs a keresztnek,
Mert semmit se tehettek,
Oh semmit se tehettek.

(A magyar Messiások.)

Még sötétebb a kötetnek egy másik darabja, *A Duna vallomása*. A költő megkérde a Duná-tól:

„Mindig ilyen bal volt itt a világ?
Eredendő bűn, lanyha vétek,
Hideglelés, vergődés, könny, aszály?
A Duna-parton sohse éltek
Boldog, erős, kacagó népek?”
S halk mormolással kezdte a mesét
A vén Duna. Igaz az átok...
Boldog népet itt sohse látott.
A Duna-táj bús villámhárító,
Fél-emberek, fél-nemzetesekék
Számára készült szégyen-kaloda,
Ahol a szárnyakat lenyesték
S ahol halottasak az esték.
„Sohase lesz másképp, így rendeltetett.”

Ady átok- és végzetszerűnek tartotta a ma-gyarság fél-életét, tespedését, elsatnyulását. A sors a Duna tájára vetett bennünket, a kelet és nyugat ütközővonalára. Mint kis nép arra vagyunk kárhözhatva, hogy két ellenséges világ határán, nagy, ellenséges népek közé ékelve, örökös szolgaságban, vagy megalku-rásban tengődjünk, ahelyett, hogy a magunk akaratát követhetnők és saját céljainkat szol-gálhatnók. Nemcsak létünk forog kockán szü-netlenül, a folytonos függő állapot és alkalmazkodás megrontja lélkünket, szolgálivá alja-sítja a fajt és kiöl belőlünk minden „nagy gerjedés”-t.

Ez a sötét elmélet kétségtelenül hibás és egyoldalú. A magyarság ötszáz éven át szaba-don és fényesen állta meg helyét a nyugat és kelet határán. A nehéz és veszélyes helyzet csak a gyengéknek és hitványaknak halál, a jóknak és erőseknek viszont a nagy erőkifej-tések és a tökéletesedés iskolája.

Ady megállapította a maga „igazságát”, de az eleve elrendelés sötét gondolata, a Duna jóslata egyelőre nem volt egyéb hírtelen fel-villant átfutó gondolatnál és nem nehezített rá a költő lelkére. A *Vér és arany* írja hisz

a jövőben, a magyar feltámadásban. A *Föl-szállott a páva* kezdetű költemény a meggyő-ződés erejével hirdeti a *holnap* elközelgését, az „új magyar csodák”-at, a magyar élet nagy átalakulását. Vagy bolondok vagyunk s elveszünk egy szálíg, Vagy ez a mi hitünk valóságra válik...

Az *Illés szekerén* ezt a gondolatot fejleszti tovább — kissé váratlan, legalább is a nietschei filozófiával ellenkező alakban.

Nietzsche, tudvalevőképp, kegyetlenül bánik el a gyöngékkal és a tömegekkel. Ezek az em-berek egyszerűen az erősek prédái; arra va-lók, hogy az „emberebb ember” a fejökön jár-jon, keresztülgazoljon rajtok és fölfalja őket. Ady más nézetben van. Az *Illés szekerén* költője a tömegek szolgálatába áll és muzsája a sokaságnak szószólója. Nietzsche azt mondja: „Mi nem vagyunk liberálisok... Bennünket nem esábit, amit „jogegyenlőségéről” és „sza-bad társadalomról zengedeznek, „ahol nem lesz ur és nem lesz szolgál”. Mi nem akarjuk, hogy itt a földön az igazság és egyetértés bi-rodalma legyen... A hódítók közé soroljuk magunkat, új világrend, sőt új rabszolgaság szükségességéről gondolkodunk. Mert az em-ber típusának minden megizmosításához és fölemeléséhez az új rabszolgarend is hozzá-tartozik.” Ady azt kiáltja, hogy a tömeg Ma-gyarországon el van nyomva, tehát föl kell szabadítani. Az „Élet igazsága” nevében be-szél, amely azt akarja, hogy „mindenki éljen és örüljön”. (*Az Isten harsonója.*)

A költő gondolkodása minden bizonnyal hu-mánusabb a filozofusénál. Nietzsche nem akar tudni a felebaráti szeretetről. Nála az életnek minden java az uebermensch-ek kiváltsága. Ady nyilván vallja, hogy mindenkit szeretett és utolsó órájig mindenkit szeretni akar (*A tavasznak alkonyata*, Menek. élet). Ő az élet áldásait nem tarthatja senki kiváltságának. Mint láttuk, nem volt mindig ezen a hiten; 1900-ban még Nietzschevel tartott; de azóta megváltozott a meggyőződése. A természet nem adta a gyöngéd táplálékul az erősnek. A gyöngéknek is joguk van hozzá, hogy részesei legyenek a „holnap”-nak és saját életüket él-hessék.

Lelkileg így közelít a szocializmushoz és kapcsolódik belé mindjobban annak mozgal-maiba. Nem Marx dogmái, hanem saját huma-nizmusa, a hagyományos gondolkodás, a pap-ság és az uralkodó osztály ellen táplált ellen-szenve, sőt gyűlölete azok a lelki kötelek, amelyek a vele sok tekintetben egyformán gondolkodó s érző szocialista rétegek szövet-ségesévé avatják.

Mint szociális költő az *Illés szekerén* egyik versében, a *Magyar jakobinus dal*-ban mu-tatkozik be először. A költemény merész fel-hívás a „bús koldusok Magyarországa”-hoz: a magyar földön élő minden fajta „elnyomot-takhoz”, hogy egyesüljenek zsarnokaik, az úri „bitangok” ezeréves igájának lerázásáira.

Ezer zsibbadt vágyból mért nem lesz
Végül egy erős akarat?

Hiszen magyar, oláh, szláv bánat
Mindigre egy bánat marad...

Dunának, Oltnak egy a hangja,
Morajos, halk halotti hang.

Árpád hazájában jaj annak,
Aki nem úr és nem bitang.

Türelmetlenül kérdezi: „Mikor fogunk már összefogni, mi elnyomottak, magyarok és nem-magyarok?”

Ma se hitünk, se kenyérünk,
Holnap már minden a miénk lesz,
Hogyha akarunk, ha merünk.

A verszetben még semmi sines, ami a XX. század munkásmozgalmaira emlékeztetne. A költő előtt egy nagy parasztmozgalom, egy második Dózsa-lázadás képe lebeg, amelynek egyedüli célja az „uri betyárság” megtörése. Utóbb a kötetben ugyanez a szellem jelenik meg még néhány darabban: a *Dózsa György lakomájá*-ban, *A délibáb üzeneté*-ben és a *Dózsa György unokájá*-ban; de közben meg-szólal néhány olyan ének is, amely többé-kevésbé elurálja, hogy a modern szocializmus talajában gyökerezik. A *legszentebb csók* a „proletárok esőkját”, a szabadszerelmet magasztalja; a *Hadak útjá*-ban megjelenik a modern szocialista mozgalmak fontos tényezője, az „utca”. Egy másikban el van mondva, mennyivel különb az „utca” nyers, szilaj, mes-terkéletlen, együgyü éneke a szalónok beteges, finomkodó, hamis, multba sóhajtozó énekénél (*Az utca éneke*). A *Grófi szürűn* a termőföld közösségének gondolatát villantja föl; az *Őszi rózsák* a proletárlányok szomorú sorsá-nak kiélézésével vet követ az erkölestelen mag-nás-osztályra. A *Csák Máté földjén* a proletár-szellem apotheozisa.

Nyakatokon vad, úri tatárok
S mégis büszke a ti fejetek...

Frissek a vérben, nagyok a hitben,
Csák Máté földjén ti vagytok az Isten...

Éhe kenyernek, éhe a Szónak,
Éhe a Szépnak hajt titeket.

Nagyobb igaza sohse volt népnek,
Hitványabb Nérók még sehol sem éltek.

Vagytok: a Ma, vagytok: a Holnap...

Véreim, magyar proletárok.

Tisztelettel kérjük igen t. vidéki elő-fizetőinket, hogy lapunk zavartalan küldése érdekében az előfizetést idejé-ben megújítani sziveskedjenek.